

KRIVIČNO–PRAVNI I SAOBRAĆAJNO–KRIMINALISTIČKI ASPEKTI PREVARA U OSIGURANJU

CRIMINAL-LEGAL AND TRAFFIC–LEGISLATIVE ASPECTS OF FRAUD IN INSURANCE

Osman Jašarević

Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, Bosna i Hercegovina

SAŽETAK

Savremeni uslovi života nameću svakodnevnu, gotovo neizostavnu upotrebu motornih vozila. Njihovo korišćenje odavno je prestalo da bude luksuz, već predstavlja svakodnevnu potrebu čovjeka. Zbog velike potrebe i snage kojom raspoložu, motorna vozila stvaraju povećani rizik od nastanka šteta u saobraćaju, požarima na vozilima i drugim kvazirepresivnim djelatnostima. Štete koje nastaju upotrebom vozila su masovne i velike, bilo da se radi o tzv. materijalnim ili nematerijalnim štetama (povrede ili ugrožavanja). Finansijsko vrednovanje štetnih posljedica saobraćajne nezgode veoma je složeno i često puta dugotrajno, jer je gotovo nemoguće odrediti svu štetu koja nastaje iz saobraćajne nezgode. Naknadama koje oštećeni dobijaju od osiguranja po pravilu se može popraviti samo dio pretrpljene štete, te se na tom osnovu ne može steći stvarna predstava o ukupnoj šteti. Ipak, u praksi najbrže i u najvećem dijelu štete iz saobraćajnih nezgoda isplaćuju se iz sredstava osiguranja osiguravajućih društava. Stoga osiguravajuća društva imaju poseban interes da spriječe moguće prevare prilikom isplate naknade po osnovu nastalog štetnog događaja od koga je osiguranik zaštićen sklopljenim ugovorom o osiguranju.

Osiguravajuća društva sa svojom postojećom organizacijom, dosadašnjom lošom saradnjom i kadrovskom nesposobnošću predstavljaju pogodno tlo za realizaciju unosne zarade.

Sve ovo ukazuje da u Bosni i Hercegovini i nema mjerodavnih pokazatelja za aktuelni navedeni problem prevara, niti se ovom problematikom neko od subjekata sistema ozbiljnije bavi, tako da navedeno stanje predstavlja pogodno tlo prevarantima u sticanju zarade na lahak način.

Ključne riječi: prevara, prevarant, osiguranje, automobil, inscenirane saobraćajne nezgode,

požar, lažno prijavljivanje, materijalna šteta, nezakonita dobit, lažan alibi, lahka zarada.

Key words: fraud, deceiver, insurance, motor car, staged car accidents scam, fire, false reporting, material damage, illegal profit, false alibi, lucrative earnings.

ABSTRACT

Modern life conditions have imposed a daily, almost inevitable use of motor vehicles. Their use has ceased to be a luxury for a long since, but a daily necessity. Because of its great power at its disposal, motor vehicles create an increased risk of damage occurrence in traffic, on fire vehicles and other *quasi-repressive* activities. Damages arising from the use of vehicles are massive and large, whether it is so-called tangible or intangible damages (injuries or threats). Financial evaluation of the traffic accident's noxious consequences is very complex and often long-lasting, since it is almost impossible to determine the complete damage arising from the traffic accident. By compensations that damaged person get from the insurance, usually can be fixed only part of the damages, and on this basis a real representation of the total damage could not be obtained.

However, in a practice, *fastest and most part of the fee damages*, from a traffic accidents are paid from the fund insurance companies. Therefore, insurance companies have a special interest to prevent possible fraud in the payment of compensation on the basis of arised adverse events from whom the insured person is protected by contract of insurance.

Insurance companies with their existing organization and the prior poor cooperation and human incompetence, represent a fertile ground for the realization of lucrative earnings.

All this suggests, that in Bosnia and Herzegovina, there is no relevant indicators for the current mentioned problem of fraud, nor is this a problem of dealing of serious subjects of the system, so that the above situation represents a fertile ground for grifters to gain profits in the easy way.

1. UVOD

Prevara predstavlja jedan institut obligacionog prava. Prevara se još u pravnom sistemu naziva i kvalifikovanom ili izazvanom zabludom. Ako jedna strana izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi u namjeri da je time navede na zaključivanje ugovora, može se govoriti o prevari kao krivičnom djelu propisano pozitivnom zakonskom normom. Imajući u vidu navedenu formulaciju prevare, prevara u sebi sadrži dva normativna elementa:

- Namjeru jednog ugovarača da kod drugog izazove ili održi zabludu kod lica da bi ovo zaključilo ugovor.
- Formiranu pogrešnu predstavu na strani drugog ugovarača.

Namjeru lica/osobe koje čini prevaru treba razumjeti kao njegovu svijest da će radnje koje je preduzeo izazvati zabludu kod drugog lica. Ona se realizuje putem radnji ili postupaka koji proizilaze iz aktivnog ili pasivnog ponašanja lica/osobe koje čini prevaru (npr. lažno uvjeravanje da stvar posjeduje određeni kvalitet ili pak prikrivanje činjenica koje bi bile odlučne za donošenje odluke na strani lica/osobe u zabludi, a pasivno ponašanje postoji u slučaju kada jedno lice/osoba primijeti kod drugog lica zabludu ali ništa ne učini da je otkloni).

Dok se zabluda uzima u obzir kao razlog poništenja u postupku dokazivanja samo ako je bitna, kod prevare uzrok ništavosti postoji i kada izazvana zabluda nije bitna. Nije potrebno da je u pitanju bitna zabluda, ali je potrebno da je prevara bitna za zaključivanje ugovora.

Naknada štete može se tražiti nezavisno od poništenja ugovora. Moguće je da prevareni štetu zahtijeva i ako je ugovor poništen, kao i kad nije. Ukoliko ugovor ostaje na snazi, nesavjesna strana dužna je da naknadi štetu koju lice/osoba uslijed toga trpi. I prevarna radnja trećeg može imati posljedice na ugovor.

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, odnosno pravu prevara utiče na sam ugovor ukoliko je druga ugovorna strana u vrijeme zaključenja ugovora znala ili morala znati za prevaru trećeg

lica. Ali kada je u pitanju dobročin ugovor, prevara trećeg lica će uvijek biti razlog ništavosti ugovora (bez obzira da li je druga strana znala ili morala znati za prevaru).

2. PREVARE U OSIGURANJU

U poslovnom svijetu, kada se govori o djelatnosti osiguranja, često se može čuti da se sve može osigurati, odnosno da sve može biti predmetom osiguranja. Na prostoru Bosne i Hercegovine egzistira veliki broj osiguravajućih društava različite ekonomske moći i kroz to različitih poslovnih namjera. Borba za premiju između osiguravajućih društava stavlja u drugi plan stvaranje jedinstvenog informacionog sistema koji bi pratio prodaju i štete, te omogućio nastup društva na tržištu osiguranja pod istim uslovima i uz poštivanje poslovne etike.

Kako sve može biti predmetom osiguranja, tako sve može biti i predmetom prevare od momenta nastanka „štetnog događaja“. Prevare u osiguranju su u korelaciji sa društvenoekonomskim uslovima i standardom društva u cjelini.

Prevare u osiguranju postoje od kada postoji i djelatnost osiguranja, tj. od početka djelovanja prvog osiguravajućeg društva, tačnije rečeno u XVII vijeku.

Međutim, na početku njihovog javljanja slabo je iko posvećivao pažnju u devijantnom smislu, a najvjerovatnije i zbog toga što se tada uglavnom osiguravao teret prevožen brodovima, pa se može kazati da je osiguranje i nastalo iz pomorskog osiguranja, tako da nikome nije ni padalo na pamet da bi potopio brod sa teretom u namjeri da bi dobio naknadu po osnovu ugovora o osiguranju tereta. Konstantna borba protiv prevara uglavnom je problematika svakog osiguravajućeg društva za sebe, i nastaje u momentu pojave sumnje u toku nastanka osiguranog predmeta (slučaja). Problemi prevara u osiguranju se svakodnevno javljaju, a posebno u osiguravajućim društvima sa prepoznatljivim portfeljom i ekspeditivnošću u isplati šteta.

2.1 Prevare kod osiguranja motornih vozila

Imajući u vidu veliki broj motornih vozila u aktivnom i pasivnom stanju na drumovima, odnosno obimno stanje portfelja, prevare u osiguranju motornih vozila su svakako najbrojnije prevare u osiguranju uopšte. Većina evidentiranih prevara prijavljene su kroz lažirane saobraćajne

nezgode koje je veoma teško dokazivati, jer su vlasnici vozila skloni prikazivati ubjedljive a neistinite činjenice služeći se lažnim alibijem, kako za sebe tako i za motorno vozilo koje osiguravaju. Najveći dio prevara odnosi se na prevare u osiguranju vlasnika motornih vozila za štete pričinjene trećim licima, osiguranju po osnovu autoodgovornosti. Oblici ovakve vrste prevara najčešće se javljaju kroz povećanje stvarne visine štete, tj. prikazivanjem uvećanog oštećenog zahtjeva, davanjem lažne izjave/iskaza prilikom prijavljivanja ili u toku procesnog dokazivanja, odnosno, prikazivanjem neistinitih činjenica u prijavnom zahtjevu o nastaloj (fiktivnoj-neadekvatno prikazanoj) šteti.

Brojčano stanje ovih vrsta prevara je znatno manje od prevara koje su svakodnevno prisutne po osnovu osiguranja motornih vozila a odnose se na inscenirane saobraćajne nezgode, odnosno na kvazisaobraćajne nezgode koje se lažno prikazuju i nemaju veze sa štetom na motornom vozilu za koju stranka podnosi odštetni zahtjev.

2.2 Prevare po osnovu automobilske odgovornosti

Prema načinu nastanka, prevare nastale po osnovu saobraćajnih nezgoda-automobilske odgovornosti mogu se svrstati u slijedeće grupacije:

2.2.1 Dogovorene saobraćajne nezgode

Kada se učesnici dogovore (lažiraju saobraćajnu nezgodu kao da je prava) oko mjesta događaja, načina kako se nezgoda dogodila (međusobno zasljepljivanje u vožnji pod dugim svjetlima prilikom izlaska iz krivine i sl.), oštećenjima koja su nastala, a nije isključeno da oštećenja ne proizvedu, namjerno prikazujući tako slijetanje sa kolovoza i bočni udar u željezne branike, s namjerom da nakon „saobraćajne nezgode“ odlaze u policiju sa detaljno dogovorenim saobraćajnom situacijom i oštećenjima radi podnošenja prijave o saobraćajnoj nezgodi. Nakon prijave u policiji, prevaranti insceniranih saobraćajnih nezgoda se pojavljuju kod osiguravajućih društava s namjerom podnošenja odštetnog zahtjeva.

2.2.2 Isprovocirane nezgode

Isprovocirana kolizija sa drugim vozilom. Naime, isprovocirana zabluda prema drugom vozaču i vozilu (vozač u koliziji zbog nekorektnog odnosa vozača ispred njega u vožnji). Kada se vozač (prevarant profesionalac) kreće sa svojim vozilom

ispred drugog vozila, on iznalazi najpogodnije vrijeme-moment kolizije sa drugim vozilom-vozačem, kada u svom vozilu isključuje osigurač strujnog kruga (štop svjetala i dr.), kako bi povećao nenadni rizik vozila koje se kreće iza njega, odnosno naleta stražnjeg vozila na njegovo vozilo. Kada to iscenira, ponovo dovodi strujni krug u ispravno stanje, zaustavlja vozilo, izlazi iz njega i postavlja pitanje vozaču: “Zašto me to udari?”. Vozači o kojima je riječ oprezno i mudro biraju žrtvu (nesigurne vozače, početnike, brzace čija su vozila nova ili u dobro očuvanom stanju), a kada su njihova vozila lošijeg stanja, prethodno osigurana kod nekog od društava.

2.2.3 Oduzimanje prvenstva prolaza

Često u ovakvim saobraćajnim situacijama postoji dogovor između dva učesnika u saobraćaju, bira se nepregledna raskrsnica, u kasnim večernjim satima, pod smanjenom vidljivošću, pristupa se simulaciji saobraćajne nezgode u ubostranom interesu učesnika.

Isprovocirana saobraćajna nezgoda na pripremljene tragove kočenja. Naime, kada je motorno vozilo oštećeno u nekoj drugoj saobraćajnoj nezgodi, vozač prevarant na njemu pogodnom mjestu-kolovozu pripremi tragove kočenja, komade stakla, boje laka, zemlje-blata i drugog materijala, kada se čeka drugi slučajni učesnik da dođe i sudjeluje u saobraćajnoj nezgodi ili da dođe dogovoreni učesnik, jer su već unaprijed sve dogovorili.

2.2.4 Inscenirane nezgode

Radi se o saobraćajnoj nezgodi kada oba učesnika dogovorno insceniraju nezgodu, a jedno od vozila je u većini slučajeva već oštećeno. Imajući u vidu ovu vrstu saobraćajnih nezgoda, provjerena praksa pokazuje da se „nastale materijalne štete“ prijavljuju kod više osiguravajućih društava.

2.2.5 Fiktivne saobraćajne nezgode – papirne nezgode

Narod je dohaberio, a praksu je provjerila i potvrdila, kako su zabilježeni slučajevi na području pojedinih kantona Federacije Bosne i Hercegovine da su u rukama učesnika budućih saobraćajnih nezgoda pronađeni ovjereni policijski zapisnici. Učesnici fiktivne saobraćajne nezgode sami po sopstvenom nahodjenju planski kreiraju saobraćajnu nezgodu, a kroz to saobraćajnu situaciju, da bi bilo uvjerljivije, skiciraju tragove nastale u toku i poslije saobraćajne

nezgode, kada takvu saobraćajnu situaciju unose u pripremljeni zapisnik. Imajući u vidu navedena devijantna ponašanja i zloupotrebe zapisnika, utvrđena je nova protokolarna aktivnost zapisnika o saobraćajnoj nezgodi, tako da se zapisnici o nastaloj nezgodi dostavljaju oficijelno – službenim putem, što jedan vremenski period nije bio slučaj. Postojeće – nastale saobraćajne nezgode se koriste za uvećanje materijalne štete.

Nisu rijetki slučajevi da oštećeni učesnici u saobraćajnoj nezgodi sami nanose nova oštećenja na već postojeće oštećeno vozilo, a u dobrom broju slučajeva u tome im pomažu procjenitelji koji su u sprezi sa njima po različitim osnovama, posebno ako se radi o uslužnom zapisniku za drugo osiguravajuće društvo.

2.2.6 Lažiranje tjelesnih povreda, posebno trzajnih povreda vratnog dijela kičme

Već u više slučajeva je zabilježeno prilikom lakših saobraćajnih nezgoda sa manjom materijalnom štetom da učesnik – podnosilac zahtjeva za obeštećenje u saradnji sa lokalnim ljekarima, bezrazložno stavlja okovratnik i prijavljuje nematerijalnu štetu u vidu povrede vratne kičme, nastalu naglim trzanjem glave i vratnog dijela kičme, prouzrokovano nenadanim sudarom vozila.

2.3 Metodika otkrivanja prevara u saobraćajnim nezgodama

Sumnju, činjenice i činjenično stanje da se radi o kriminalnom ponašanju prevara svojim operativnim radom otkriva i ukazuje da postoji elemenata prevare procjenitelj prilikom vizuelnog, opisnog i fotografskog snimanja i skiciranja nastale štete na morornom vozilu. Od momenta indicijalnog uočavanja štetnog događaja pristupa se interdisciplinarno sa više aspekata, i to:

- tehničkog
- pravnog i
- operativnog (prikupljanje podataka preko povjerljivih posrednika).

Kada se govori o činjenicama koje ukazuju na postojanje krivičnog djela prevare, isti se mogu podijeliti u dvije skupine:

- opće pokazatelje (podaci o osobi/licu koja podnosi oštetni zahtjev, motiv prevare, prethodne prijave materijalnih šteta, prijavljene saobraćajne nezgode odmah poslije zaključenja polise osiguranja, vrijeme i mjesto dešavanja saobraćajne nezgode) i
- specijalne pokazatelje (ovi pokazatelji

su karakteristični u zavisnosti od vrste osiguranja).

Na obradi materijala saobraćajne nezgode sa elementima prevare radi formirani tim sastavljen od stručnih lica/osoba, koji je u direktnoj saradnji sa policijskim službama.

Policijske i druge evidencije su zabilježile veliki broj slučajeva gdje se sumnja u regularan nastanak nezgode u odnosu na način kako je to prijavljeno, ali ne postoje pravno valjani činjenični dokazi koje bi sud u eventualnom sporu koristio kao mjerodavne dokaze.

Može se navesti nekoliko načina saznanja za uspješno metodološko razrješavanje prevara u osiguranju, kao što su:

- ❖ Korektan i blagovremen izvjestilački odnos javnosti – građana po saznanju za prevare,
- ❖ Međusobna povjerilačka i korektna saradnja osiguravajućih društava,
- ❖ Saradnja društava sa agencijama u osiguranju i posrednicima – povjeriocima,
- ❖ Utvrđena, profesionalna i korektna saradnja osiguravajućih društava sa policijom,
- ❖ Dugogodišnje iskustvo, stručnost i profesionalna aktivnost zaposlenih lica/osoba u osiguravajućim društvima.

2.4 Policijska uloga u otkrivanju i suzbijanju prevara

Prema nekim statističkim podacima policije i osiguravajućih društava, prevare u osiguranju zauzimaju jedan znatan procenat svih prevara kao krivičnih djela, tako da i ova vrsta prevara predstavlja u ukupnoj masi evidentiranih prevara značajno mjesto evidentiranih kriminalnih aktivnosti, čemu se posvećuje poseban prioritet u rješavanju ove vrste devijantnog ponašanja od strane aktivne policije.

Naprijed navedeno činjenično stanje ima za posljedicu veoma poraznu činjenicu da se najveći broj prevara koje se javljaju kroz saobraćajne nezgode otkriva u osiguravajućim društvima, a ne od strane policije, čija je to i jedna od osnovnih djelatnosti kroz vršenje uviđaja i na drugi način izvornog saznanja za ovakve informacije.

Već je naglašeno da postupovna metodika otkrivanja prevara ima multidisciplinarni karakter i uspješnost, jer je za otkrivanje i procesuiranje istih potrebno stručno znanje iz različitih oblasti nauke i struke, a što je potvrđeno u praksi.

Imajući u vidu prevaru kao jedan od pojava

oblika krivičnih djela, u praksi za njeno otkrivanje, razrješavanje, sprečavanje i suzbijanje bave se različite specijalizovane policije: saobraćajna/prometna – uviđajna policija, kriminalistička policija, policija za organizovani kriminal i druge službe koje mogu doprinijeti predupređenju prevara. Indikativno je a važno naglasiti da je vrlo mala – slaba saradnja na nivou osiguravajućih društava i navedenih policijskih službi, agencija i sl., odnosno razmjena važnih informacija je veoma loša. Jedan od zadataka policije na otkrivanju lepeze prikazanih (insceniranih, fingiranih, dogovorenih i sl.) saobraćajnih nezgoda nije nimalo lagan, jer su i praksa i dosadašnje iskustvo pokazali da su prevare u saobraćajnim nezgodama teško dokazive. Kako se saobraćajne nezgode najčešće simuliraju od strane dva vozača, od kojih jedan vozač uvijek prizna svoju odgovornost, koristeći se lažnim alibijem odnosno neistinitim činjenicama, tako da to na samom početku operativnog razrješavanja činjeničnog stanja i utvrđivanja istine predstavlja otežavajuću okolnost, što istražnu djelatnost može odvesti u pogrešnom pravcu. Sve ovo ukazuje na interesovanje policije i policijskih struktura za prevare u saobraćaju, odnosno ovu vrstu kriminaliteta, koja ne bi trebala da bude zanemariva.

2.5. Pokazatelji o prevarama u svijetu

Prema izvještaju Evropske komisije za osiguranje, iz 2007. godine utvrđena je minimalna suma za prevare u osiguranju u 25 zemalja Evropske unije, što iznosi 8 milijardi EUR-a, a što je oko 2% godišnje premije osiguranja.

Prema izvještaju nacionalnih udruženja osiguravača iz 2007. godine, u stvarnosti se radi o znatno većem procentu. Tako istraživanja pokazuju da u Njemačkoj prevare u osiguranju koštaju osiguravajuća društva oko 4 milijarde EUR-a godišnje.

Smatra se da između 8 i 10 % ukupno podnesenih odštetnih zahtjeva iz osnova autoodgovornosti predstavlja lažne zahtjeve.

U SAD-u su u 1999. godini prevare osiguravajuća društva koštale 96,2 milijarde dolara. Zaključujući iz navedenog, prema ukupnom broju stanovnika u SAD-u prevare u osiguranju po svakom stanovniku iznose 284 do 342 dolara, a u području autoodgovornosti 44 dolara godišnje po svakom stanovniku SAD.

3. ZAKLJUČAK

Naplata i pokušaj naplate za nastalu materijalnu i nematerijalnu štetu (povrede i ugrožavanja zdravlja ljudi i imovine) po osnovu prevara u osiguranju na prostorima Bosne i Hercegovine je postala pojava, i za pojedince – prevarante predstavlja unosan posao i način zarade kada je teško doći do novca. Prevaranti se rukovode izrekom: „Novac je tu, tu na ulici, samo ga treba znati uzeti“.

Osiguravajuća društva sa svojom postojećom organizacijom, dosadašnjom međusobnom saradnjom (lošom saradnjom) i kadrovskom osposobljenošću, bolje bi bilo kazati onesposobljenošću, predstavljaju pogodno tlo za realizaciju unosne zarade.

Sve ovo ukazuje da u Bosni i Hercegovini i nema nikakvih pokazatelja za navedeni aktuelni problem prevara, niti se ovom problematikom neko od subjekata sistema ozbiljnije bavi, tako da i organizacijska nepovezanost – nesređenost osiguravajućih društava, nepotpune baze podataka, programska neuvezanost sa policijskim službama, predstavlja savezništvo pojedincima i grupama u poslovima prevare i lahke zarade.

4. LITERATURA

1. Borić V., Pomorski agent, Rijeka, 1992.
2. Borač F., Osiguranje u vezi sa prijevozom opasnih tvari, 1999. članak
3. Crnić., Osiguranje i naknada štete u saobraćaju, 1987. monografija, knjiga
4. Ilić I., Obavezno osiguranje od automobilske odgovornosti u Republici Hrvatskoj Zagreb, 1995. monografija –knjiga
5. Ilić I., Obavezno osiguranje, 1991. članak
6. Ilić I., Obavezno osiguranje odgovornosti za štete prouzročene upotrebom motornih vozila, 1992. Članak
7. Jašarević O., Alibi kao dokazno sredstvo u krivičnom postupku, knjiga, Kiseljak, 2009.
8. Lui S., Štete od neosiguranih i nepoznatih motornih vozila, 1996. članak
9. Markov J., Značajke osigurateljne obaveze u osiguranju života s dopunskim osiguranjem od posljedica nesretnog slučaja nezgode, 1998, članak
10. Romšlajn Đ., Osnove promatnog prava i osiguranja, 1994., monografija-knjiga
11. Vodinec V., Saobraćajna kriminalistika, metodika obrade saobraćajnih nesreća na putevima vodi i u vazduhu, Beograd 1986.
12. Krivični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Oktobar 1991.
13. www.saifbih.ba
14. www.osiguranje.ba
15. www.vus.hr